

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 25, 2007.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 25, 2007.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 25, 2007.

UDK 811.163.4'373.44'374.2
821.163.41.09 Петровић Његош П.

Живојин СТАНОЈЧИЋ

ПРИСТУП СУПСТАНЦИ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: Аутор указује на вредности традиционалног лингвистичког приступа језику – на примеру *Речника језика Петра II Петровића Његоша* (САНУ – ЦАНУ, Београд, 1983), чији је главни редактор Михаило Стевановић.

Кључне речи: синтакса, семантика, помоћне речи, предлози, Његош.

1.

Роман Јакобсон у својој књизи *The Framework of Language*¹ има поглавље с називом *Двадесети век у европској и америчкој лингвистици: Кретања и континуитет*². То је Јакобсонов чланак објављен годину дана пре објављивања књиге, и то под насловом *Европска основа америчке лингвистике*³. О питању односа традиционалног и модерног, у томе поглављу, Роман Јакобсон прихвата став великог иноватора у лингвистици Леонарда Блумфилда. Каже он: „С тим у вези, вреди поменути да је Блумфилд, који је био спреман да верује да овде тешко да ико може научити ‘било шта фундаментално што Лескин није знао’, усвојио Сосирову синхронијску лингвистику тако различиту од свог скоро младограматичарског става према ‘језичкој историји’...” (стр. 69).

¹ R. Jakobson, *The Framework of Language*, Michigan Studies in the Humanities, Ann Arbor, 1980.

² *The Twentieth Century in European and American Linguistics: Movements and Continuity*, pp. 61-79.

³ *The European Background of American Linguistics*, ed. by H. M. Hoenigswald, Dordrecht, Foris, 1979, pp. 162-173.

Блумфилд је, каже Јакобсон, „увек изражавао своју аверзију према било каквој нетолерантности и борио се против „разорног утицаја odium theologicum-а”, било с које стране он долазио, јер би, по њему, „погубно било имати само једну прихваћену доктрину” (стр. 65).

Роман Јакобсон је подједнако уважавао и Карла Бругмана, и Августа Лескина, који су, као „водећи немачки компаративисти и предводници у свету чувене Лајпцишке младограматичарске школе, наглашено признавали огромни подстицај који је европском истраживању историје језика дао Вилијам Двајт Витни (William Dwight Whitney) својом оригиналном обрадом општих принципа и метода” (стр. 66). Као што је уважавао и Витнија, налазећи да је и сам Фердинанд де Сосир Витнију одао признање за „утицај на целокупне студије компаративне граматике, а да није написао лично ни једну страницу из ње” (стр. 67). Смисао овог уважавања, јасно је, налази се у Јакобсоновом уважавању свих корисних лингвистичких школа као елемената континуитета лингвистичке науке.

Тако је могао Роман Јакобсон, који је сâм приложио лингвистици много нових инструмената, а опет је, рецимо, писао о настанку језика код детета, дакле и код – човека, и овако: „Тек кад дете достигне способност да изрази и *субјекат* и *предикат* у њиховом међуодносу, тек на том дихотомном степену, језик постаје оно што јесте...” Дакле – сасвим традиционално, „класично”: субјекат и предикат. А Роман Јакобсон био је – модерни лингвиста. Са (нормалним за нас) кашњењем, као да су се, сасвим на крају XX века, и у нашу лингвистику вратили рационалнији ставови (они које Р. Јакобсон никада није ни напуштао) – чак и у оним домаћим лингвистичким школама које су око 60-их година негирале сваку актуалност традиционалног дефинисања функције и значења морфосинтаксичких речи у реченици.⁴

2.

На овој историјској основи, сигурно вреди указати на вредности обраде свих језичких категорија, па и оних које су у сфери по-

⁴ Сигурно је врло добар пример рехабилитације традиционалног приступа тим језичким категоријама – онај који, са одличном утемељеношћу на најновијим теоријским поставкама о улози семантичког дела језика, чини аутор у расправи „Семантика предлога у изразима типа *седети на сунцу/седети у хладу*”, објављеној 1990, а прештампаној 1995 у књизи М. Ivić, *O zelenom konju – novi lingvistički ogledi*, Beograd, 1995, str. 175-179.

моћних речи као елемента који одређује специфичност језичких система, на вредности које су остварене у једном од најзначајнијих дела наше лексикографије, у *Речнику језика Петра II Петровића Његоша* (САНУ – ЦАНУ, Београд, 1983), чији је главни редактор Михаило Стевановић.⁵ И то у оба аспекта у којима је био оспораван ауторитет традиционалне лингвистике – и у лингвистичком, и у екстралингвистичком. С тим циљем, и сада, дакле, указујем на то колико је, наиме, оправдано Речник Његошева језика актуализовао функционално-семантичке основе и основе језичке употребе, рецимо, и само једног предлога – предлога *за*, у низу синтагми Његошеве реченице.⁶

Прво, у лингвистичком домену – Речник дефинише оне најбројније синтагме предлога *за* са акузативом – за означавање односа: намене, циља, места завршетка кретања, приањања (Када си најпријед *за њихову радост* / ријеч изрекао; Удри *за крст, за образ јуначки*; Између осталијех Црногораца који сад *за Србију* крећу; Док ме неко *за руку* дохвати), одн. *за* са инструменталом – за означавање односа просторне и временске сукцесивности двају појмова, стварне (Спрема Перо у Црмницу војску, / *а за војском* од боја џебану) и фигуративе (Ако народ *за њим* не окрене) и сл., у великој маси примера, а све – на бази класификовања у синтаксичкфункционалним категоријама *допуна* и *одредби*, с једне стране, и на бази *значења*, с друге стране. Дакле – апсолутно уз узимање у обзир правила о „могућности семантизације на синтаксичком плану”, коју М. Ивић илуструје анализом односа предлога *по*: *на*, у у синтагмама *шета по сунцу* / *шета по хладу* и *лежи на сунцу* / *лежи у хладу*, при чему констатује да избор предлога „зависи од лексичког значења употребљене именице”,⁷ а што је све, у основи, и у оквирима традиционалних Белић-Стевановићевих учења о чврстој вези синтаксичких и семантичких система.⁸

Друго, у екстралингвистичком домену – Речник нам пружа грађу коју можемо апсолутно актуализовати језичком грађом нашег са-

⁵ Аутори Речника су: М. Стевановић, М. Вујанић, М. Одавић и М. Тешић.

⁶ В. Ж. Станојчић, Граматика и језик, Титоград, 1987, стр. 67-79.

⁷ М. Ивић, наведено дело, стр. 175-176.

⁸ А. Белић, О језичкој природи и језичком развоју, *Изабрана дела Александра Белића, Први том: Општа лингвистика*, Београд, 1998, стр. 295-310; М. Стевановић, *Живот и дело Александра Белића, Зборник радова о А. Белићу, Посебна издања САНУ, књ. CDXCVIII/28*, Београд, 1976, стр. 30-36.

временог књижевног језика. Тако, на пример, за Његошеву објекатску допуну у синтагмама са предлогом за типа *Ја не знам да ти за то знавао нијеси*, имамо Андрићеву – *Да му поверава послове за које и везир може да зна*, или за Његошеву – *Да нас пасу довијек кажује / за крваво наше саставање* имамо Андрићеву синтагму – *Нико не пита за њен живот живот у Сарајеву*. Или, за Његошеву синтаксичкофункционалну допуну узрочне семантике типа за + акузатив: *Ко ће ти се за гријех кајати / који паде на српско кољено*, имамо Андрићеву синтагму за + акузатив: *И да ћеш се кајати за све што радиш*, одн. синтагму за + инструментал: *За двојицом она плаче: за човјеком и за дјевером*.

Такође, исту актуализованост видимо и у паровима: *Иузе га за свога посинка* (Његош) – *Постављен за генералног конзула* (Андрић); *Ту не бјеше ниједнога чојка / један другог који не држаше / за тајнога жбира и шпијуна* (Његош) – *Сви су сматрали за дужност да помогну једном честитом муслиману* (Андрић).

Природно, овим се ни из далека не исцрпљује Његошева материја ове морфосинтаксичке категорије, коју нам прегледно пружа Речник Његошева језика, све до богатог – како смо и раније истицали⁹ – фразеолошког инвентара типа: *стати ногом за врат, за инат, за срце уједати, испати за руком* и сл., фразеологије, дакле, која је и данас свежа и која је део оне вечне присутности Његошеве, о којој Иво Андрић говори и сâм као језички стваралац.¹⁰ Као објективни истраживачи, у име лингвистике, пак, и Белић, и Стевановић стављали су и Његошев језик у основе модерног књижевног језика, дијакхронијски, наравно, али и интегрисан са садашњом језичком стварношћу.¹¹ Уосталом – и по правилу које модерна лингвистичка семантика познаје као феномен „diachrony-in-synchrony”.¹²

⁹ Ж. Станојчић, наведено дело, стр. 75.

¹⁰ И. Андрић, Сабрана дела, Књига XIII, Београд, 1981, 61.

¹¹ А. Белић, *Око нашег књижевног језика*, СКЗ, Београд, 1951, 19-21, 31, 45, 285; М. Стевановић, *Однос граматичара према норми књижевног језика*, Споменица, Посебна издања САНУ CCCLXXVII, 26, Београд, 1964, стр. 198; М. Стевановић, *Сврха и начин израде овога дела*, *Речник језика Петра II Петровића Његоша* (САНУ – ЦАНУ, Београд, 1983), стр. VII-IX.

¹² J. Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge – New York, 1999, стр. 621.

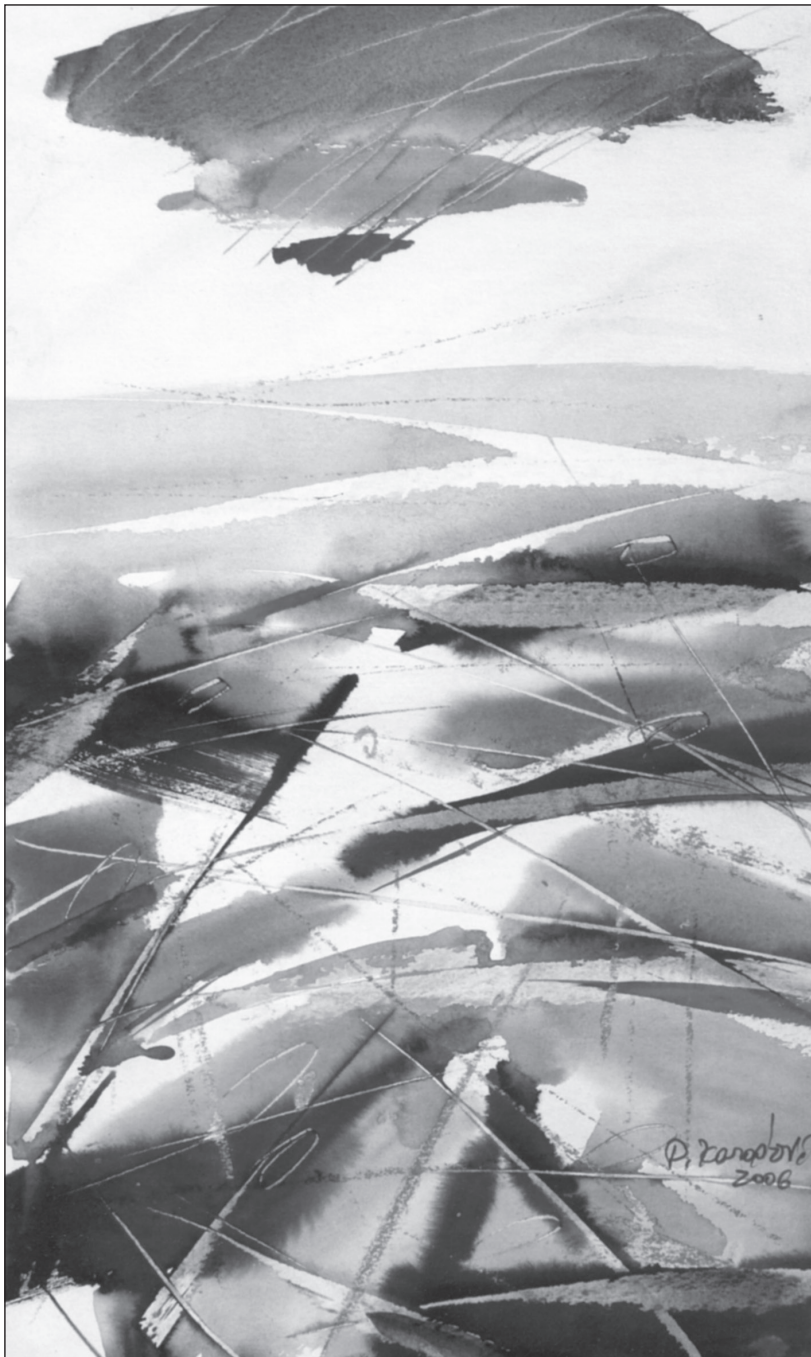
И у домену лингвистичког, и у домену екстралингвистичког, кад је реч о приступу, тежиште закључка ми је у констатацији да *аутентични носиоци модерног у фундаменталним истраживањима науке о језику никако нису искључиви у својим приступима материји.*

Živojin STANOJČIĆ

THE ATTITUDE TOWARDS THE SUBSTANCE OF LITERARY LANGUAGE

Summary

Basing on R. Jakobson's evaluations on relationship of traditional and modern elements in linguistics, author calls attention to the values of traditional linguistic attitudes towards the Njegoš's language as an constituent of literary language – on the example of M. Stevanović's methods of studies in the domain of auxiliary words (in the paper – preposition *za*) and states that the authentic bearers of modern trends in fundamental research by no means are exclusive.

Драган Карацић, Небоман, 50 x 30, комб. техника, 2006.